

Jan Mayen — en ensligt belägen, öde arktisk ö

För några år sedan erhöll förf. från en brittisk biolog i Oxford, som företagit en forskningsfärd till Jan Mayen, ett anbud att undersöka en viss del av denna ös terrikola, d. v. s. jordbundna mikrofauna. Det gällde närmast att såsom specialist bestämma en rätt stor samling redan frampreparerade rundmaskar (nematoder), som insamlats vid rötterna av en del av denna ös sparsamma och förkrympta växtlighet.

Till stöd för undersökningen, som för några år sedan publicerats i en zoologisk tidskrift i London, fanns utförliga etiketter, på vilka även namnen på de växter, å vilkas rötter ifrågasvarande djur påträffats, var angivna.

Av etiketterna kunde man även dra slutsatser rörande växtligheten och de klimatologiska och ekologiska förhållandena på denna ensliga ö.

Jan Mayen är belägen i Ishavet på ungefär samma breddgrad som Nordkap och samma längdgrad som Färöarna. Dess exakta läge är $70^{\circ}50'$ — $71^{\circ}10'$ n. b. och $7^{\circ}57'$ — $9^{\circ}3'$ ö. l. Den ligger 1000 km från Norges och nära 500 km från Grönlands kust. Dess areal utgör 371,8 kvkm och den har sin största längd (53,7 km) i nordöstlig—sydvästlig riktning och sin minsta bredd (2,5 km) på mitten. Största bredden utgör 18 km.

Jan Mayen är att anse som en väldig vulkan, vilken stiger upp från ett havsdjup av 2000—3000 m. Ön är också helt uppbyggd av vulkaniska bergarter (trakyt, basalt, tuff och aska), som är yngre än Färöarnas och Islands motsvarande berggrund.

I nordost reser sig den slocknade vulkanen *B e e r e n b e r g* till en höjd av 2.545 m, d. v. s. den är högre än *Kebnekaise* (2.123 m).

Dess snöklädda topp är under gynnsamma väderleksförhållanden synlig på ett avstånd av 100—120 sjömil.

Den iskalott, som från ungefär 700 m höjd helt täcker vulkanen, sänder flera glaciärer ända ner till havet.

Vulkanutbrott från kratrar på på sydsidan är kända från åren 1732 och 1818, och jordskalv är här ej ovanliga.

Sydvästra delen av ön är snöbetäckt endast om vintern. Den bildar en högplatå med kratrar, av vilka den högsta, *E l i s a b e t t o p p e n*, når 843 m ö. h. Mot söder och sydväst stupar denna platå brant ned mot havet, men

mot nordväst sänker den sig till ett ganska vidsträckt lågland.

Den mellersta delen av ön är likaledes ett lågland. Här finns två sjöar, nord- och sydlagunen, vilka avgränsas från havet av relativt smala landtungor och har sött vatten.

I nordlagunen, som skiljes från havet av en 200—300 m bred och 5 m hög sandvall och som har ett djup av 20—40 m, mynnar en vattenrik bäck.

Sydlagunen, som är större än nordlagunen, långsträckt och mycket grund, är ej inlagd på de äldsta holländska kartorna från 1600-talet, varför den möjligen kan ha bildats först på senare tid.

Bukten utanför sydlagunen kallas *d r i v v e d s b u k t e n*, emedan en mängd drivved samlas här. Denna kommer huvudsakligen från de sibiriska skogarna, varifrån den följer med floderna mot norr, driver sedan med Ishavets strömmar och kastas slutligen upp på denna avlägsna ö.

Öster om drivvedsbukten finns en halvö. Denna var i början av 1600-talet en ö (därav namnet äggön), men har sedermera genom sandvallar fått förbindelse med huvudön. På toppen av den 183 m höga halvön finns några sprickor, ur vilka vattenånga strömmar fram. Detta synes tyda på att den vulkaniska verksamheten på Jan Mayen ännu ej helt upphört.

Jan Mayen har en mängd smär-

re vikar och omgives av flera holmar och skär. Kusten är dock nästan överallt brant och otillgänglig. Någon naturlig hamn har Jan Mayen inte, och de bästa tilläggsplatserna för fartyg torde finnas vid sandstränderna på öns nordvästra sida.

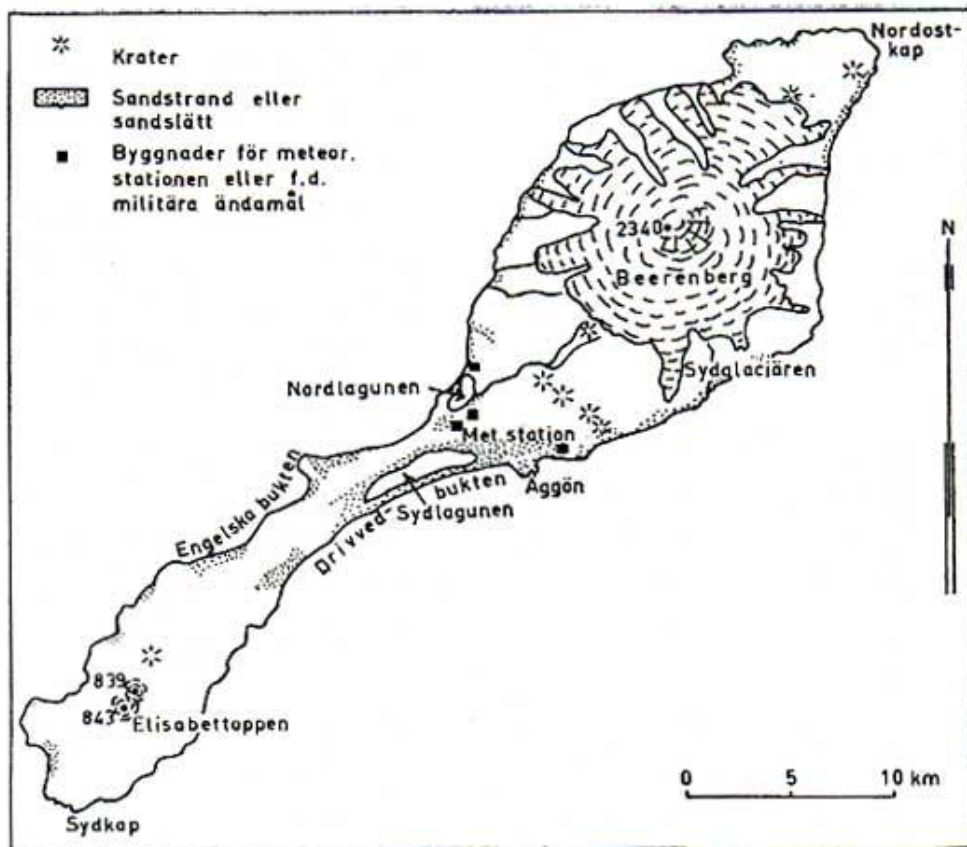
För att skapa en hamn, där fartyg kunde få skydd mot de svåra stormar, som ofta förekommer kring ön, har man visserligen diskuterat möjligheten att bryta igenom den låga sandvall, som skiljer nordlagunen från havet, men hittills synes ingenting ha blivit gjort i den vägen.

Ön Jan Mayen är belägen i utkanten av den östgrönländska polarströmmen och har därför betydligt kyligare klimat än Nord-Norges kust. Om vintern rasar ofta våldsamma stormar, och om sommaren råder ofta dimma.

Den årliga medeltemperaturen är $-2,3^{\circ}\text{C}$, medan den t. ex. i Karesuando är $-0,3^{\circ}$. Midnattsolen varar 73 dagar (16 maj—27 juli), och under 68 dagar (18 nov.—25 jan. råder ständig natt.

Vid kusten finns några sälarter, och fiskrikedomen i det omgivande havet är stor. Fågellivet är mycket rikt, och massor av sjöfåglar häckar vid kusten. Av däggdjur är endast polarräven (*Vulpes lagopus*) inhemsk på ön, men fordom lär även ren ha påträffats.

Växtligheten är mycket karg, och stora områden även vid ha-

Kartskiss över Jan Mayen.

vets nivå är helt fria från vegetation, beroende dels på den ofruktsamma jordmånen och dels på de svåra väderleksförhållandena med stormar och kyla.

Floran är fattig men räknar dock av högre växter ett 40-tal arter, av vilka många förekommer även i vårt land¹⁾

Jan Mayen, som troligen iakttagits redan 1607 av Hudson, återupptäcktes år 1611 av holländaren Jan Mayen. Ön tillhör Norge sedan 1929. Den hade under 1600-talets förra hälft stor betydelse för valfångsten i dessa trakter. I mitten av århundradet flyttade emellertid valfångarna över till andra mera givande fångstplatser, och ön råkade snart i glömska.

På Jan Mayen finns inga mineral eller andra naturtillgångar, som mänskligheten är i behov av. Rävbeståndet är emellertid ganska stort, varför norska fångstlag stundom har övervintrat på ön. Dessutom har ön besökts av ett antal vetenskapliga expeditioner.

Någon större betydelse fick Jan Mayen dock först 1921, då en norsk trådlös meteorologisk station upprättades på ön.

Väster om Jan Mayen ligger det snötäckta Grönland, utanför vars kust packisen från polarbasängen driver mot söder, och i öster stryker det varma golfströmsvattnet fram längs den norska kusten. I farvattnen kring Jan Mayen möts den kalla grönlandsluften och den varma atlant-

luften. Här bildas ofta lågtryck med stormar och andra oväder, som sedan rör sig österut in över nordvästra Europa.

Därför är det av stor betydelse för meteorologerna att känna till väderleksförhållandena kring Jan Mayen.

På hösten 1940 förstördes den meteorologiska stationen av "de fria norska styrkorna". En ny station uppfördes emellertid redan på våren 1941. För att hindra en eventuell tysk ockupation av ön fick denna samtidigt norsk militär besättning, vilken kvarblev där till krigets slut.

Från och med hösten 1943 förstärktes den militära besättningen med en amerikansk radiopejlingsstation.

Efter kriget nedlades de militära anläggningarna, och betjä-

ningen på den meteorologiska stationen är åter öns enda bofasta befolkning.

Norska statens nuvarande meteorologiska station färdigbyggdes 1949 och är belägen på norra kusten strax nordöst om nordlagunen.

---

¹⁾ Som förut nämnts innehöll etiketterna på de tillsända proven några ytterst fragmentariska uppgifter angående den karga växtligheten.

Bl. a. är följande växter nämnda: maskros (*Taraxacum officinale*), isranunkel (*Ranunculus glacialis*), Skörbjuggsört (*Cochlearia officinalis*), några arter av släktet *Saxifraga*, nämligen: fjällbräcka (*Saxifraga nivalis*), knoppbräcka (*S. cernua*), pol- eller snöbräcka (*S. rivularis*) och tuvbräcka (*S. groenlandica*), en rosacé: *Sibbaldia* sp., fjällarv (*Cerastium alpinum*), fjällsyra (*Oxyria digyna*) och dvärgvide (*Salix herbacea*), några halvgräs: bågstarr (*Carex incurva*) och *Luzula* sp. och gräs: rödsvingel (*Festuca rubra*), ängsgröe (*Poa pratensis*), blågröe (*Poa aspera*), en vivipar *Poa*-art och slutligen en obestämd art av släktet rör (*Calamagrostis*).